

Drobec k studiju slovenske ljudske plastike.

Dr. Stanko Vurnik.

S pričujočim člančičem načenjamo v tej reviji serijo detajlnih studij o doslej tako zanemarjeni panogi slovenske narodopisne umetnosti: kmečke arhitekture in obrti, figuralne plastike in slikarstva, vezenin, noš, epičnega in glasbenega blaga.

Naš »Eccē homo« je nabavljen v Višnji gori in vemo o njem po prejšnjem lastniku (sedanji je urednik Etnologa), da se je že najmanj petdeset let nahajal med staro šaro na podstrešju.

Gre za leseno ljudsko, morda votivno plastiko religioznega vsebinskega značaja. Na štirinožnem podstavku, čigar noge so spojene z okroglimi loki, je sedež, na katerem sedi moška postava, podpirajoča si glavo z desnico, ki je s komolcem uprta v desno koleno. V desnici ima rutico in je sicer čisto gola, le hrbet pokriva plašč, spet pod vratom z agrafu. Plastika je 29 cm visoka in okroglo 9 cm široka, desna noga pod kolenom je videti pozneje nadomeščena. Brez dvoma predstavlja Kristusa, ki ga je Pilat po bičanju pokazal ljudstvu, češ, glej človek!

Sohica ima v hrbtu luknjo in žebelj, kar kaže na to, da je morala biti svoje čase pritrjena v stensko nišo z okenčastimi vratoi na fasadi kmečke hiše ali v nišo kapelice. Takih niš s podobnimi motivi moža bolečin (der Schmerzensmann) najdemo po Gorenjskem in Dolenjskem veliko še danes. Mnogi so stari do stopetdeset let. Ker je motiv moža bolečin že v srednjem veku tipičen in priljubljen in ga najdemo na freskah v slovenskih kmečkih cerkvicah podobno upodobljenega že izza XV. stoletja dalje večkrat, moremo sklepati, da so Slovenci rabili ta motiv že izza srednjega veka dalje.

Našo plastiko bi spričo stilnih primerjav z analognimi pojavi slovenske ljudske umetnosti datirali v drugo polovico XVIII. stoletja. Na ta čas kaže še bolj, kot primitivno obdelano telo s stereotipno pozo, krvavostjo in plaščem ter otožnim podpiranjem glave, oni podstavek z okroglimi loki, s podvojenim ločnim robom in reliefnim cikcakom na sprednji strani, dalje profili Jezusovega sedeža v poznobaročnem, seve, primitiviziranem stilu.

Lokalizirati jo moramo na Dolenjsko. Oni tipični cikcakasti ornament in zobčkasto narezana ornamentika na sedežu nava-

jajo k taki lokalizaciji. Dolenjska in še bolj belokranjska plastika namreč se od zapadne slovenske loči po napredujoči abstraktnosti in geometriziranosti stila, čim bližje vzhodni meji Slovenije je nastala. S tem se izkaže naša Dolenjska in še bolj Bela krajina v

„Martra“ iz Višnje gore.

ljudski umetnosti za prehodno ozemlje, ki vodi iz naturalistično in subjektivno misleče narodopisne zapadne Evrope 2. pol. XVIII. stol. od vzhodnjeevropskega stila tega časa. Geometrizarajo in zadržnostavljajo se na tem ozemlju vse forme postopoma proti vzhodu, dokler se na Balkanu n. pr. figuralni motivi ne presnové že

v povsem abstrakten ornament. Dolenjsko-belokranjska ornamentika ne pozna več one tipično alpske ornamentalne val-črte, nego le geometrični cikcak, ne več naturalistične individuacije predmetov, nego le abstraktne tipe, ne več čustveno se topečih barvnih nians, nego le barvne tipe, kontrastno naložene. (Tudi naša plastika je bila polihromirana: imela je rumenkastorjav podstavek, črn sedež, telo rožnat inkanat, plašč krvavordeč.) Od gorenjskega in dolensko-belokranjskega tipa se eminentno loči i notranjsko-primorski tip ljudske umetnosti po svoji tektoniki in abstraktni plastičnosti, ki deloma spominja še na Egipčane ali zgodnjo romaniko.

O razlikah stila teh treh sestavin slovenske ljudske umetnosti kaj več pozneje.

Naša plastika, na kateri je naturalistični in snovni detajl na minimum omejen, je eminentno subjektivnega, čustvenega vsebinskega značaja. V svoji primitivni ekspresivnosti je odraz one naivne (rutica v rokil), pa globoke religiozne čustvenosti slovenskega kmeta, ki hoče imeti krvavečega moža bolečin v steni svoje hiše, da njega in mimoidoče stalno opozarja nase in na božje trpljenje ob odrešenju človeka.

Estetski pogledana skozi očali današnjega visokoumetnostnega vrednostnega vidika te vrste ljudska plastika ni čisto zamejtanja vredna. Te vrste primitivna plastika je v današnjih dneh po svojem primitivnem izrazu često navdušila ekspresioniste k posnemanju (primerjaj interes za »pučki ekspresionizam« n. pr. pri Hrvatih!), pa tudi umetniki forme, kubisti, so jo posnemali obenem z zamorsko (primerjaj francosko moderno umetnostno ljubezen za črnsko plastiko!) in arhaično antično.

Pripomniti moramo sevé, da je »izraz« naše plastike le od nas, vajenih skozi očali visokega umetnostnega kriterija gledati na primitivne forme, »krivično vnesen«, podtaknjen tej plastiki. Kmet iz Dolenjske, ki je plastiko tako primitivno izvršil, je to primitivnost zakrivil vsled svojega pomanjkljivega kiparskega in anatomskega znanja, ne pa da bi, kakor postavni moderni »primitivist« Rousseau, hoté stremel iz čistih umetnostnih nagibov po »primitivizmu«. V tej točki vidimo, kako subjektivno in neadekvatno je naše gledanje ljudske umetnine skozi očali in s kriterijem, potrebnim za »gledanje« tkzv. visoke umetnosti.